

ZNAČENJE SLIKOVNICE U ODGOJU NAJMLAĐIH

EUSTAHIJE BRNETIĆ
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 371.3:372.4
Stručni rad

Primljeno: 1987—02-02

Slika je postala neodoljivi pratilac našeg suvremenog života i načina mišljenja. Nameće nam se na najjednostavniji način, na principu uporne repetitive, čime svi postajemo čak i nesvjesno sudionici suvremenih dostignuća znanosti, tehnike i umjetnosti.

Najmlađa djeca upravo preko slika, tj. prvih djetetovih knjiga zvanih slikovnice ulaze u stvarnost u kojoj žive i koja ih okružuje. Zbog tih prvih koraka mladog čovjeka u svijet, nameće se zahtjev da mu ona omogući potpunije odgovore i kompletnije doživljavanje stvarnog i imaginarnog svijeta, da mu oslobađa govorne mogućnosti i razvija smisao za ljepo bez čega bi naš život bio prazan, bezbojan i suhoparan. Ona treba da mu pomogne u otkrivanju ljudskih i umjetničkih vrednota, koja će mu omogućavati da doživi svestraniji, uzvišeniji i humaniji smisao života.

Slikovnica mu pokazuje odnose u njegovoj okolini, razvija sposobnost zapažanja i uočavanja, pomaže razvoju govora i bogati njegov rječnik; uvodi ga u svijet tehničkih dostignuća, pobuđuje njegove emocije, počinje buditi interes za knjigu i navikavati ga da se njome koristi.

Sinteza verbalno-vizuelne komponente, slikovnica ga obrazuje, odgaja i postaje posrednik koji olakšava djetetu da ulazi u život, odnosno da se priprema za polazak u školu.

Razvoj slikovnice u posljednjim decenijama je izvanredno intenzivan i kvalitetan, iako još uvijek nije istraženo da li je tematsko bogatstvo u potpunosti odgovorilo na sva interesna pitanja našeg suvremenog djeteta.

Živimo u stoljeću nadmoćnog korištenja slika u najraznovrsnijim oblicima i na različite načine. Opće je poznata i priznata činjenica da je dominacija vizualnih senzacija karakteristika naše epohe. Suvremeni svijet, mnogi ga nazivaju »optički svijet«, svijet je sve veće vizualizacije pa stoga svi postajemo osjetljiviji i prijemljiviji na vizualno shvaćanje. U općem je porastu slikovni govor. U svakodnevnom životu susrećemo se, u raznim situacijama, da su slike ili slikovni govor zamijenili riječi. Svjedoci smo brojnih ilustrativnih revija, stripova i međunarodnog govora prometnih znakova.

Svjedoci smo da slika u dobrom dijelu zamjenjuje funkciju riječi i postaje jedan od moćnih medijuma u čovjekovim saznanjima, zapažanjima i izražavanju mišljenja.

Dijete se, također, susreće s velikim brojem slika i preko njih privikava se na način prikazivanja stvarnosti kojoj živi i koja ga okružuje. Slika postaje njegov opsesija, poticaj za razvijanje njegovog uma, govora i apstraktnog mišljenja. Za razliku od ranijih stoljeća, ovo naše je posebno usmjereno k djetetu, i mnoga nastojanja starijih koncentrirana su oko djeteta, oko njegove ličnosti.

Djetetu se prilagođavamo u svim oblastima suvremenog života, i to: u obitelji, dječjem vrtiću, školi, umjetnosti, pa čak i u industriji (na žalost ovdje često puta u negativnom smislu kao izvoru zarade). I na području umjetnosti riječi, u izdavanju knjiga, sve više i sistematskije okrećemo se djetetu.

Međutim, rezultati zapažanja i proučavanja upućuju da svi koji se bave odgajanjem mladih (roditelji, umjetnici, nastavnici, a i društvo u cjelini), direktno ili indirektno, moraju biti zainteresirani kakav je kvalitet i kakvi su sadržaji knjiga koje nudimo, a posebno najmlađima. Proces integracije knjige u život čovjeka počinje u najranijem djetinjstvu i traje kroz čitavi život.

Prva djetetova knjiga — slikovnica pripada jednom nezaboravnom i neuništivom razvojnom stupnju u životu čovjeka, njegovom djetinjstvu. Prve impresije u djetinjoj dobi duboko ulaze u njegovu svijest, pa često određuju njegov kasniji stav prema izvjesnim događajima u životu.

Upravo zbog značenja prve djetetove knjige, osvrnut ćemo se na tri aspekta:

1. U njoj treba da je imanentna, ali nenametljiva pedagoška nit temeljena i zasnovana na dubokom poznavanju djeteta.

2. Kvalitetna slikovnica mora biti rezultat pravilne sinhronizacije književne i likovne forme podređene psihološkim, pedagoškim i umjetničkim načelima.

3. Dobra slikovnica mora imati snažne odgojne tendencije da bi svojom umjetničkom formom i sadržajem utjecala na svestrani razvitak djeteta.

Zakonitosti u razvoju djeteta

Dijete nije čovjek u malom. Ono se od odraslog čovjeka ne razlikuje samo kvantitativno već i kvalitativno. Npr. mašta kod djeteta nije slabije razvijena nego kod odrasloga već je druge kvalitete, manje je konstruktivna. U vrijeme polaska u školu dijete je u razdoblju kad je njegova mašta vrlo živahna. Ona i nadopunjuje svijet maštom.

Pamćenje se intenzivno razvija i po trajnosti i po vjernosti. Kod mlađeg uzrasta ono je mehaničko, tj. dijete pamti mnoga znanja bez razumijevanja. Tek se kasnije razvija logičko pamćenje koje omogućava djetetu da lakše razumije mnoga znanja i da ih trajnije usvoji.

Mišljenje se razvija sa stjecajem iskustava. U prvim godinama života prevladava konkretno mišljenje. Intenzivniji je čuvstveni život od intelektualnog razvoja. To je vrijeme kada se dokazivanjem i uvjerenjem ne mogu postići neki rezultati, pa su najkorisniji oni odgojni postupci kojima se djeluje na emocije djeteta.

Dolaskom u školu dijete relativno slabo kontrolira svoja čuvstva, voli da se hvali i izmišlja naročite situacije. To je vrijeme kada na nj treba utjecati da ne bi neistinama ostvarilo neke svoje sebične ciljeve.

Ako ovim najosnovnijim karakteristikama dodamo i fiziološki razvoj djeteta, kada se počinju razvijati pojedini dijelovi tijela, onda za uspjeh i prijem prve knjige značajnu ulogu imaju psihofiziološke osobitosti ove dobi.

Sinhronizacija likovne i književne forme uvjet za dobru slikovnicu

Slikovnica je prva knjiga u životu djeteta; ona je svojevrsan medij koji u sebi nosi jedinstvo slike i teksta što predstavlja pedagoški vrijednu osnovu za metodološki prihvatljiv put vođenja djeteta k samom tekstu. Film, televizija, tisak, plakatiranje, neoske reklame, izlozi i ambalaže sve su više dio našeg života i nameću nam se na najjednostavniji način utjecaja na principu uporne repetitije. Čak postajemo i nesvjesno sudionici tih suvremenih dostignuća znanosti i tehnike. Međutim, sva ta sredstva auditivne i audiovizualne komunikacije s djecom nisu kod njih umanjile potrebu da u svome životu traže i druge putove, traže knjigu. Imajući u vidu vizualnu prijemljivost djeteta, slikovnica kao svojevrsan medij mora mu pomoći da lakše otkriva svijet oko sebe i medij pisane riječi. To mu omogućava da kasnije lakše traži svijet pisane riječi i samostalno ga doživljava i poima.

Ako podemo od osnovne konstatacije da brižljivo usmjerena slikovnica pomaže djetetu u otkrivanju svijet oko sebe, da time počinje izgrađivati svoj unutrašnji život, graditi mostove između ta dva svijeta i da će preko tih mostova koračati u životu kao individum i društveno biće, onda nam se i nameće posebna odgovornost i pitanje: kakvim kriterijima i tko formira te kriterije u prvim djetetovim knjigama.

Ovdje treba istaknuti poznatu činjenicu da je slikovnica konjunktorna roba i da prema podacima kojima raspoložemo broj importiranih slikovnica raste iz godine u godinu, ali na našu sreću i broj domaćih slikovnica u posljednje vrijeme je sve kvalitetniji, pa bi ta nastojanja uz pomoć svih trebalo slijediti.

Sjaj slikovnice je u tome što može biti dvostruko lijepa od ljepote slikovnog i literarnog izraza, ali isto tako može doživjeti svoju degradaciju u likovnom kiču i literarnom šundu.

Vrijedno likovno djelo je dio života čovjeka, kao što je i književnost za djecu sastavni dio opće književnosti kao žive umjetničke riječi, a sinteza tih dviju ljepota osnova je za stvaranje objektivnog kriterija za vrednovanje slikovnica.

Prva slikovnica namijenjena je ranom djetinjstvu, pa je nemoguće govoriti o dubljem odgoju i obrazovanju, već samo o razvijanju osjet-

ljivosti za emotivno doživljavanje svijeta objektivne stvarnosti i imaginativnosti. Prema tome slikovnica je već tada knjiga u punom smislu riječi. To potvrđuje njezina namjena koja treba da svojim umjetničko-estetskim sadržajima i specifičnom formom odgovori interesima djeteta najmlađe dobi. Ona mora ispuniti sve bitne elemente, a to su: autentičnost kvalitetnog likovnog i književnog djela, psihološke i etičke zakonitosti i umjetničko-estetski izgled slikovnice.

Kod slikovnica s tekstom nameće se vrlo važno pitanje odnosa između ilustracije i teksta.

Likovni pedagog Živko Haramija je rekao: »Ilustracija je hirovita sustanarka teksta. Ponekad je lijepa, ponekad manje lijepa, a uvijek pripravna na iznenađenje. Jednom je uljudna i diskretno pjevajući prati tekst, drugi put želi biti ravnopravna, treći put se nameće«. ¹

Nacrtati, konkretizirati i objektivizirati poetski doživljaj znači pronaći izraz koji će čitaoca pripremiti za doživljaj. Dobra slikovnica je ona u kojoj ilustracija treba da potakne, motivira dijete za doživljaj, a ne na opis vizualnog fakta pa ma kako on bio estetski vrijedan. Likovna vizija i poruka je bitna i dominantna, a književna riječ pomoćna, usputna i dodatna.

Osnovna razlika između slikovnice i ostale literature za djecu je baš u tome što se u svim ostalim vrstama književnosti za djecu događa dijalektički obrat: slika postaje sporedna, a riječ bitna i dobija svoje pravo i središnje mjesto u književnom djelu.

Na žalost imamo slikovnica čiji su autori anonimni, posebno su to serijsko-industrijske slikovnice koje tako često kritiziramo kao kič i šund proizvode kovnice. Ponekad se tekstovi slikovnica izvode iz nekog drugog književnog medija i želi se postići popularizatorski karakter.

Vrijedno i pohvalno je istaknuti Savez društava »Naša djeca« SR Hrvatske koji je u brošuri »Evo koju slikovnicu i ilustriranu knjigu dati djetetu« dao pregled slikovnica i ilustriranih knjiga koje su estetski vrijedne, pedagoški prihvatljive i primjenjene starosnoj dobi djeteta. U ovoj knjižici grupa stručnjaka (likovnih umjetnika, književnika-pisaca za djecu, pedagoga i društvenih radnika) analizirala je slikovnice i ilustrirane knjige koje su se našle u knjižarama grada Zagreba u zadnjim mjesecima 1982. godine, kao i ona izdanja iz ranijih godina a koja se još nalaze u prodaji.

Slikovnica je složeno djelo i naročito odgovoran rad umjetnika u koji treba ukomponirati literarne, likovne, psihološke, sociološke i etičke niti, dobro ih isplesti, ako želimo da rezultati budu vrijedni.

1. Živka HARM IJA, Nekoliko riječi o povezanosti ilustracije s tekstom, *Umjetnost i dijete*, br. 19 — 20/1972, str. 25.

Slikovnica — sredstvo odgoja

Knjiga ulazi u život čovjeka u djetinjstvu, i to slikovnicom, a traje cijeli ljudski vijek. Svojom umjetničkom formom i sadržajem ona je prva djetetova knjiga koja nenametljivo mora odgovoriti njegovim razvojnim mogućnostima i postati mu najbolji prijatelj.

Tematski kompleksi koje obrađuju ilustratori obuhvaćaju za predškolsku djecu životinje u manjoj mjeri, biljke, kuće i kućni inventar, igračke, dijete u igri, prve upute o higijeni, prve elemente učenja, brojeke, slova, geometrijske oblike i prometne znakove. Osim toga slijede opširnije informacije o čovjeku, njegovu radu, zanimanjima, prve ilustracije pjesmica i najkraćih tekstova.

Dijete je u mogućnosti da prihvati prvu knjigu već u drugoj godini života. Do polaska u školu i do razdoblja kada dijete postaje samostalan čitalac, potrebno je nekoliko vrsta slikovnica.

Prva vrsta slikovnica su tzv. »čiste slikovnice« ili slikovnice bez teksta. One su namijenjene najmlađem djetetu i služe mu ponekad kao sredstvo za igru. Postepeno dijete počinje na slici zapažati ono što u prvom kontaktu s knjigom nije uočilo. Slika ga počinje zaokupljati i interesirati, ne traži tekst koji će mu sliku objasniti. Slika ga stimulira na govornu aktivnost, izaziva u njemu doživljaje radosti, veselja, budi interes za predmete u okolini. Svaka slika govori sama za sebe.

U drugoj godini života dijete s radošću razgledava obojene — šarene slike i s osobitim uživanjem ponavlja imena stvari ili lica na slici, svaki put otkriva nešto novo, nova iznenađenja koja ne prestaju ni nakon više puta razgledavanja jedne te iste slikovnice. Dijete postepeno otkriva na slici lutku, njezine oči, uši, noge, te počinje pomalo stavljati u međusobne veze i odnose radnju s licem koje je vrši.

Drugu grupu slikovnica čine slikovnice bez teksta, ali namijenjene starijoj djeci preškolske dobi. Sadržaj tih slikovnica nastaje na osnovi slijeda slika koje čine cjelovitu priču. Slike osiguravaju sadržaj koji dijete počinje govorno samostalno kreirati.

Treću grupu slikovnica čine »slikovnice priče«: usporedo sa slikama i tekst priča priču.

U dobi između druge i treće godine dijete se ponaša prema slici kao da je predmet, kao da je želi izvaditi. Ono pokušava žličicom hraniti naslikanu lutku, potjerati automobil; raduje se stihovima i ponavljanjima u tekstu, ponavlja što čuje, istu pripovijetku želi čuti svakog dana, dugo se zadržava na slikama, traži da mu se stalno pripovijeda. Dijete tada voli bogato ilustriranu knjigu sa sadržajima o životinjama, sadržajima iz obiteljskog života, priču o automobilu, tramvaju i vlaku.

Trogodišnjak pokazuje nove kvalitete. Javlja se pažljivije slušanje pripovijetke, veći interes za priče u kojima dominira mašta, ali voli da su likovi uzeti iz svakidašnjeg života. Dijete je tada sposobno da daje i primjedbe koje su vezane uz njegova osobna iskustva. Voli smiješne sadržaje, a posebno se raduje pretjriivanju.

Između četvrte i pete godine života dijete izražava potrebu za znanjem, tada počinje formirati svoj odnos prema prirodi i društvu.

Petogodišnje dijete voli da mu se priča omiljene pripovijetke ili bajke (želi da ih čuje više puta). Voli pripovijetke u kojima se životinje ponašaju kao ljudi. Dijete je prekoračilo svijet svojih najbližih: mame, tate, bake i djeda, pa želi da mu priča otkriva nove ljudske odnose.

Sa šest godina dijete i dalje voli da mu se čita. Voli poeziju i pripovijetke o djeci.

Slika ne napušta dijete u mlađim pa ni u starijim razredima osnovne škole, a ni čovjeka tokom cijelog života.

Sva ta širina interesa djeteta za knjigu u njegovu prvom djetinjstvu ukazuje nam na mogućnosti odgojnog djelovanja cjelokupnu ličnost. To nameće pozornost da na relaciji dijete — knjiga moramo postupiti organizirano, stručno, planski i sistematično.

Što čini slikovnicu sredstvom odgoja?

Slikovnica kao sredstvo odgoja pomaže djetetu u razvijanju spoznajnog života, u bogaćenju emocionalnog doživljavanja i izražavanja, u izazivanju emocija, u razvijanju govornog ponašanja, u potrebi za novim, lijepim, neobičnim i interesantnim.

Postepeni rast i razvoj djeteta omogućava stjecanje novih spoznaja i iskustava. Doživljaji iz neposredne okoline čine doživljaj u slikovnici točnijim, dubljim i trajnijim. Putem slike dijete je u mogućnosti bolje upoznati stvari i predmete u svojoj neposrednoj okolini. Slika u slikovnici daje neposredan doživljaj okoline na umjetnički način... tako da dijete podsjeti na doživljeno, lijepo i radosno. Ona je samo pomoćno sredstvo u poznavanju okoline, u preciziranju predodžbi, razvoju govora i mišljenja.

Slike u slikovnici pokazuju odnose u okolini djeteta, odnose predmeta i pojava, te na taj način pomažu razvoj sposobnosti zapažanja i uočavanja onog što je bitno, što razvija sposobnost pamćenja i zapamćivanja logičnih odnosa.

Slikovnice služe razvoju govora, pomažu pravilnoj artikulaciji, bogate fond riječi, služe u govornim vježbama. Na njima dijete imenuje, zapaža i uspoređuje. One pridonose i razvijanju odnosa prema stvarima, prirodi te bude interes za pojave svakidašnjeg života. U sadržajima nekih slikovnica dijete će doživjeti drugarstvo, odnos prema radu, rad ljudi u okolini koji mu je blizak i poznat. Pomoću slikovnice postat će mu pristupačno mnogo toga što će kasnije u životu sresti i što će činiti izvor njegovih spoznaja.

Suvremena slikovnica uvodi dijete u svijet tehničkih dostignuća, prometnih sredstava i svemirskih letova.

Dobra slikovnica omogućava djetetu da predmete, pojave ili događaje u bližoj ili daljoj okolini, u sadašnjosti ili prošlosti, iz svijeta zbilje ili svijeta imaginacije, lakše uočava i pravilnije shvaća. Osim toga pobuđuje njegove emocije i dovodi ga do dubljeg i adekvatnijeg doživljavanja svijeta.

Likovni govor u slikovnici ima odgovarajuću posredničku ulogu između fabule i djeteta. Utjecaj slike u predškolskoj dobi je značajan za oblikovanje predodžbenog svijeta uopće. Umjetnička slika obogaćuje život djeteta estetskim doživljajima. Detalji, koji su ponekad posve neobični za odrasloga, oduševljavaju dijete i kod njega ostavljaju snažan dojam.

Tekst pomaže u razumijevanju fabule i time doživljaj postaje bogatiji za još jednu umjetničku formu. Upravo ta sinteza verbalno — vizualne komponente slikovnice je posrednik koji olakšava djetetu prije polaska u školu prijelaz na knjigu. Istovremeno podržava i budi interes za knjigu i već od najranijeg djetinjstva utječe na razvijanje i formiranje određenog stava prema knjizi i slici.

Tekst u slikovnicama je sam po sebi riječima izvršena ilustracija i u njemu je već mogućnost likovne interpretacije. Dobra ilustracija je ona koja i u odvojenosti od teksta može živjeti kao samostalno likovno djelo. Postavlja se pitanje imamo li mi dobrih slikovnica? Odgovor je pozitivan.

Na sreću dječja knjiga kod nas, a time i slikovnica, prestale su se tretirati kao literatura sporednog kolosijeka, pa u svome ne tako dugom vremenu postojanja možemo konstatirati da doživljava kvantitativni i estetski napredak. Nastale su krupne promjene u izdavačkoj djelatnosti, javlja se sve veći broj vrsnih umjetnika-ilustratora, izlazi po koja književna kritika, formiraju se institucije koje prate i proučavaju dječje knjige, a poduzimaju se i akcije za podizanje kvalitete dječje knjige uopće. M. Crnković kaže: »Dječja književnost ne skriva, nego pokazuje, ne zatvara nego premošćuje, ne podiže šančeve i ne stvara dimne zavjese, nego premošćuje prepreke i osvjetljava reflektorima prostranstva.«²

Taj napor treba da zajednički ostvaruju roditelji, odgajatelji, umjetnici i društvo u cjelini, jer širenjem horizonta dječje duše može se utjecati na buduću intelektualni i emotivni profil odraslih.

Napredni francuski književni kritičar Paul Hazard je rekao: »H. ćete li pokušati da ispravljate jesen? Ako želite ljepše cvijeće, utječite na proljeće«.

2. Milan CRNKOVIĆ, Dječja književnost, Školska knjiga, Zagreb, 1967, str. 11.

Literatura:

1. Živka H A R A M I J A, Nekoliko riječi o povezanosti ilustracije s tekstom, *Umjetnost i dijete*, br. 19 — 20/1972.
2. Milan C R N K O V I Ć, Dječja književnost, Školska knjiga, Zagreb, 1967.
3. Vilko S E L A N G L I H A, Ilustracija i likovna oprema knjige *Dijete i knjiga*, Šibenik, 1968.
4. Mladen V E Ž A, Problem ilustriranja teksta, *Umjetnost i dijete*, br. 19 — 20/1972.
5. Evo koju slikovnicu i ilustriranu knjigu dati djetetu, (uredio E. Paravina), *Naša djeca SRH*, Zagreb, 1983.
6. Osnovna škola, Školska knjiga, Zagreb, 1960.
7. Edo V A J N A H T, Priručnik za nastavu hrvatskosrpskog jezika u 1. razredu osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 1970.
8. Naša osnovna škola, školska knjiga, Zagreb, 1972.
9. Neda B E N D E L J A — Edo V A J N A H T, *Dobro jutro*, priručnik za nastavu hrvatskog ili srpskog jezika u I razredu osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb, 1984.

Eustahije Brnetić: THE IMPORTANCE OF PICTURE-BOOKS IN Young CHILDREN'S EDUCATION.

S u m m a r y

The picture has become a constant companion of our modern life and our way of thinking. It poses itself in the simplest way, on the principle of constant repetition with which we are becoming unaware participants of modern achievements in science, technique and art.

The youngest children through pictures and picture-books, enter the reality in which they live, which surrounds them. Because of the young man's first steps into the world, the main task of the picture-book is to provide complete answers and complete experience of the real and imaginative world, and it should also develop speech possibilities and the sense of beauty. Without those values our life would be empty and monotonous. It must help the child to discover human and artistic values which will enrich his life.

A picture-book shows the child relationships in his vicinity, it develops his ability of noticing, and it also enriches his vocabulary. It brings him into a world of technical achievements, inspires his emotions, starts to arouse his interest in books.

With the synthesis of verbal and visual components, a picture-book teaches and educates and it becomes mediator which helps the child to step into the world, or to prepare him for school.

The picture-books in the last decade have developed in number and in quality, although it is not known to us whether the thematic variety answers all the interesting questions of our modern child.